

Валерія Радзивілюк

докторка юридичних наук, професорка,
 професорка кафедри економічного права
 та економічного судочинства
 Навчально-наукового інституту права
 Київського національного університету імені Тараса Шевченка
 (Київ, Україна)
 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9562-8735>
 Researcher ID: 57205677838
 vradziv@hotmail.com

УДК 349.422.2

РОЛЬ КООПЕРАТИВНОГО РУХУ ТА КООПЕРАТИВІВ У ВОЄННИЙ І ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

АНОТАЦІЯ. Руйнівний вплив війни на Україну проявляється у всіх сферах соціально-економічного буття. Викликам сьогодення відповідає розвиток вітчизняного кооперативного руху та його всебічна підтримка, що має стати стратегічним вектором відродження та розбудови економіки України, покращення соціально-економічного становища її громадян.

Актуальність проблематики обумовлена не тільки нагальною потребою пошуку та визначення напрямів відновлення економіки України, а й її переходом у русло світового економічного розвитку та прагненням нашої країни стати повноправним членом Європейського співтовариства, в якому кооперативи є важливою складовою національних економік.

Метою статті є аналіз факторів, які обумовили значущість і цінність кооперативного руху та кооперативів як унікальних організаційно-правових форм ведення економічної діяльності та тих вад кооперативного законодавства України, які заважають зайняти вітчизняним кооперативам належне місце в соціально-економічному житті нашої країни, а також викладення власного бачення щодо напрямів удосконалення законодавства у зазначеному аспекті, що сприятиме подоланню проблем існуючих у ньому та реалізації його норм на практиці.

У статті визначені основні напрями правового й організаційного розвитку кооперативного руху в нашій країні, відновлення та підвищення ролі кооперативів в економічному та соціальному розвитку країни у воєнний та післявоєнний періоди. У межах питань, що досліджуються, сформульовані окремі пропозиції щодо удосконалення кооперативного законодавства України.

Досліджені: особливості кооперативної форми господарювання; специфічні підстави виникнення кооперативного руху та кооперативів у їх сучасному вигляді як організацій, основними цілями діяльності яких є покращення життя населення конкретної країни та виходу останньої із кризового становища; доведено, що кооперативи займають важливе місце як у найрозвиненіших економіках і на конкурентних ринках, зокрема й країн – членів Європейського Союзу, так і у економічному житті країн, що розвиваються в усіх сферах соціально-економічного життя.

У висновках за результатами проведеного дослідження визначені основні напрями відновлення та підвищення ролі кооперативів в економічному та соціальному

розвитку України, розвитку кооперативного руху, до яких, зокрема, відноситься: концептуальне оновлення національного кооперативного законодавства, в основу якого має бути покладено запровадження норм, що чітко визначають основні характеристики ідентичності кооперативів, які закріплені на міжнародному рівні; унормування напрямів та форм участі державних органів, органів місцевого самоврядування громадських та інших організацій у підтримці та розвитку кооперативного руху; закріплення на законодавчому рівні засобів державного регулювання господарської діяльності кооперативів, спрямованих на їхній розвиток і підтримку.

Ключові слова: кооперативи; кооперативний рух; воєнний та післявоєнний періоди; ідентичність кооперативів; кооперативне законодавство.

Нині у багатьох країнах світу спостерігаються такі явища, як падіння економічної активності, зменшення витрат на споживання, масові банкрутства, безробіття та інші негативні події, пов'язані з настанням світової фінансової кризи. Процеси впадіння у рецесію стимулюються пандемією, інфляційними процесами, а головне – широкомасштабними воєнними діями агресора на європейському континенті – на території України та іншими факторами. Закінчення війни в Україні слугує головним чинником відновлення миру в Європі. Проте наша країна неминуче зіткнеться зі значними проблемами післявоєнного періоду відновлення. Війна не лише породила нові проблеми, а й загострила вже існуючі. Руйнівний вплив війни на Україну проявляється в усіх сферах соціально-економічного буття: у невіджалуваних людських втратах; у масовій міграції громадян України; у втраті майна, роботи та доходів більшістю населення нашої країни; зруйнованій інфраструктурі, що забезпечувала загальні умови і нормальне функціонування економічної, соціальної, екологічної та інших сфер життєдіяльності суспільства, його відтворення і розвитку; у наслідках для природного середовища. Безперечно, виникає питання: як у цей час і післявоєнний період може задовольнятися соціальна затребуваність у відновленні вітчизняної економіки та її складових, створенні належних умов життя громадянам нашої країни, що зазнали руйнівного впливу війни. На нашу думку, на допомогу має прийти зміна моделі господарювання, при якій не прибуток є головною ціллю, а збалансований розвиток, що ґрунтується на справедливому розподілі суспільних благ, обмеженому споживанні ресурсів, повазі до оточуючого середовища й охороні довкілля. Основною рушійною силою впровадження названої моделі господарювання має стати кооперативний рух.

До висвітлення проблем значення кооперативів для відновлення соціально-економічного стану громадян України, її територій та країни загалом зверталась низка вітчизняних теоретиків – представників юридичної та економічної науки, зокрема: І. Вахітов, Ю. Гавриленко, І. Гороховський, С. Гелей, В. Гончаренко, Я. Гончарук, В. Зіновчук, В. Коверзнев, А. Пантелеймоненко, В. Радзивілюк, О. Фрідман. Водночас праці зазна-

чених науковців не були спеціально присвячені питанням ролі кооперативного руху та функціонуванню кооперативної форми господарювання України у воєнний і післявоєнний періоди, які набули життєво важливої актуальності.

Проблеми адекватного правового регулювання зазначених питань, загострення проблем, які раніше не розв'язувалися десятиліттями у національному законодавстві та досі не отримали комплексного осмислення або потребують додаткового наукового обґрунтування, зумовлюють необхідність і своєчасність цього дослідження.

Метою дослідження є аналіз факторів, які обумовили значущість і цінність кооперативного руху та кооперативів як унікальних організаційно-правових форм ведення економічної діяльності та тих вад кооперативного законодавства України, які заважають зайняти вітчизняним кооперативам належне місце в соціально-економічному житті нашої країни, а також викладення власного бачення щодо напрямів удосконалення законодавства у зазначеному аспекті, що сприятиме подоланню проблем, які існують у ньому, та реалізації його норм на практиці.

Сутність проблеми національного масштабу, що розглядається, стає цілком очевидно лише при розгляді її не тільки з погляду сьогодення, а й в аспекті причин появи і вирішення її в минулому та у цей час у зарубіжних країнах, зокрема й у країнах – членах Європейського Союзу (далі – ЄС). Нині кооперативні форми господарювання у всьому світі є могутньою рушійною силою економічного та соціального розвитку, благополуччя та захисту населення від потрясінь економічного характеру. Звернення до унікального історичного досвіду виникнення та розвитку кооперативного руху та кооперативів і їх розповсюдження у світовому масштабі необхідні для вироблення концептуальних напрямів розвитку кооперативного руху та кооперативів у національному економічному середовищі.

Визначальним є той факт, що виникнення кооперативного руху та кооперативів у їх сучасному вигляді пов'язано з ідеями та діяльністю видатних, всесвітньовідомих мислителів, просвітників, філософів, політичних і громадських діячів, економістів. Найвидатнішими ідеологами кооперації XIX – початку XX ст. були: Р. Оуен, В. Кінг, В. Ніл, Л. Блан, Ф. Лассаль, Ш. Фур'є, Ш. Жид, Ф. Райффайзен, Г. Шульце-Делітч, К. Левицький, М. Туган-Барановський, Б. Мартос та ін.

Ідеї родоначальників споживчої, виробничої та кредитної кооперації були підхоплені й отримали подальший розвиток у догматичній площині та знайшли своє втілення у практичній кооперативній діяльності. Почалося масове створення кооперативних організацій. Потужним поштовхом для появи кооперативної ідеї та кооперативного руху, до пошуку шляхів вирішення питань зміни, покращення життя населення,

виходу відповідної країни з кризових явищ загалом стали події, які почали відбуватися спочатку в Англії, а згодом поширилися і на інші країни західної Європи.

До таких соціально-економічних подій, обумовлених формуванням ринкової економіки та трансформацією соціально-економічної і політичної систем, можна віднести: зміни в соціальній структурі суспільства, утвердження класу буржуазії; виходом буржуазних рухів на загальнодержавний і міжнародний рівень, пов'язані з цим буржуазно-промисловою революцією (від Нідерландської XVI ст. до Великої Французької XVIII ст.), розвиток індустріального суспільства; посилення робітничого руху, якому вкрай сприяли масові звільнення та відповідно зростання безробіття, підвищення цін на товари першої необхідності, важкі умови праці, соціальна незахищеність і безправ'я найманих робітників, їх жорстка експлуатація; загальне зубожіння населення, що викликало до життя боротьбу працівників за свої права, яку підтримало сільське населення, дрібні та середні торговці, ремісники та інші верстви населення.

Фундатори кооперативної ідеї вважали, що врятувати суспільство того часу може лише створення самоврядного суспільства кооператорів. Ідеальні цілі, спрямовані на перебудову суспільства, розроблені основоположниками кооперативів спрацювали тільки тому, що вони відповідали, насамперед, економічним прагненням домінуючої більшості населення європейських країн. Кооперативна форма господарювання кардинальним чином відрізнялася від існуючих за ті часи організаційно-правових форм ведення бізнесу.

В Англії – на батьківщині кооперативного руху, поява перших кооперативів пов'язана з ім'ям Р. Оуена – творця не тільки теорії споживчої кооперації, а й актуальних досі кооперативних принципів, які знайшли своє практичне втілення та розвиток у діяльності загальновідомого споживчого “Товариства Чесних піонерів” (*Rochdale Equitable Pioneers Co-operative*) у місті Рочдейл. Виключність “Товариства Чесних піонерів” полягала у специфічних принципах, на основі яких була побудована його діяльність і які відрізняли його від усіх інших, існуючих на той час організацій, зокрема й торгових товариств. До таких принципів відносилися: відкрите та добровільне членство, рівність прав членів кооперативу, демократична структура управління, де кожен член має один голос, низькі розміри паю та можливість вносити його невеликими частинами, функціонування не для отримання прибутку, а для обслуговування його членів, справедливий розподіл економічних результатів відповідно до обсягу операцій, що здійснюються через кооператив його членами, формування фондів кооперативу як громадського капіталу та ін.¹. ‘Сьо-

¹ Mapping: key figures national report: United Kingdom (*ICA-EU Partnership*, 2021) <<https://coops4dev.coop/sites/default/files/2021-04/UK%20Key%20Figures%20Report.pdf>> (accessed: 01.07.2023).

годні Рочдельське товариство – один з найбільших та найбагатших споживчих кооперативів світу. Кількість його членів перевищує 100 тис. осіб, а торговельні обороти – мільйони фунтів стерлінгів².

Кооперативні ідеї, кооперативний рух із часів його становлення та розповсюдження у країнах європейського континенту знайшла у цей час визнання у всіх країнах світу. Кооперативи займають важливе місце як у найрозвиненіших економіках, так і в економічному житті країн, що розвиваються. За даними *World Cooperative Monitor*, нині у світі працюють понад 3 млн кооперативів, із них 300 найбільших кооперативів і взаємних товариств із загальним оборотом у 2 трлн доларів США, кооперативи сприяють сталому економічному зростанню та стабільній якійсній зайнятості, забезпечуючи робочі місця або можливості роботи для 280 млн людей у всьому світі. Як справа, якою володіють члени кооперативу, кооперативи дають людям можливість спільно реалізувати свої економічні прагнення, одночасно зміцнюючи свій соціальний і людський капітал та роблячи істотний внесок у розвиток своєї громади³.

Прагнення нашої країни стати повноправним членом Європейського Співтовариства не дає можливості обійти увагою стан кооперативного руху у країнах – членах ЄС. У Європейському Співтоваристві налічується щонайменше 300 тис. кооперативів, членами яких є одна третина населення ЄС, в яких отримали роботу 5,4 млн працівників. Водночас вони впливають на повсякденне життя понад 140 млн громадян, які є членами кооперативів. Кооперативи займають значні частки ринку у таких галузях: сільське господарство – 83 % у Нідерландах, 79 % у Фінляндії, 55 % в Італії, 50 % у Франції; лісове господарство – 60 % у Швеції, 31 % у Фінляндії; банківська справа – 50 % у Франції, 37 % на Кіпрі, 35 % у Фінляндії, 31 % в Австрії, 21 % у Німеччині; роздрібна торгівля – 36 % у Фінляндії, 20 % у Швеції; фармацевтика та охорона здоров'я – 21 % в Іспанії, 18 % у Бельгії тощо⁴.

Кооперативи в ЄС сьогодні мають значний успіх на конкурентних ринках. Вони займають на них вагомі частки навіть у тих сферах, де капіталізовані компанії є дуже сильними, таких як банківська справа, страхування, роздрібна торгівля продуктами харчування, фармацевтика та сільське господарство. Вони швидко зростають у секторах: охорони здоров'я, освіти, послуг для бізнесу, житла, соціальній роботі та інших видах громадської, соціальної діяльності. Кооперативи набувають все важливішої ролі як механізму реалізації багатьох цілей Співтовариства

² Станіслав Бабенко та інші, *Основи кооперації: навчальний посібник* (Знання 2004) 75.

³ Facts and figures (*International Cooperative Alliance*) <<https://www.ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures>> (accessed: 01.07.2023).

⁴ Cooperatives (*European Commission. Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. European Cooperative Society*) <https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu/cooperatives_en> (accessed: 01.07.2023).

у таких сферах, як політика зайнятості, соціальна інтеграція, регіональний і сільський розвиток, сільське господарство тощо⁵.

Створюючись і функціонуючи в усьому світі, у багатьох різних секторах економіки кооперативи довели, що вони є стійкішими до криз.

Вони заохочують економічну участь своїх членів, борються з погіршенням навколишнього середовища та зміною клімату, створюють хороші робочі місця, сприяють продовольчій безпеці, зберігають фінансовий капітал у місцевих громадах, будують етичні ланцюжки створення вартості та, покращуючи матеріальні умови та безпеку людей, сприяють позитивному миру⁶.

Особливо важливим і показовим для нашої країни є яскравий приклад післявоєнного регіонального відновлення, яке відбулося завдяки розвитку та підтримці кооперативного руху. Після Другої світової війни Емілія-Романья був найбільше спустошеним і депресивним регіоном Італії, його потужні кооперативні та робітничі рухи були знищені війною. Проте з найбіднішого промислового регіону Емілія-Романья перетворився у найзаможніший на початку XXI ст. Сьогодні він входить до 10 найбагатших із 122 регіонів ЄС та часто очолює європейські рейтинги якості життя. Все це відбулося тому, що в цьому регіоні місцева влада Емілії-Романї звернулася до стратегії сприяння розвитку кооперативів та заохочення їх створення, яка знайшла величезну підтримку серед населення цього регіону. Зокрема, на регіональному рівні було запроваджено “гнучке виробництво”, при якому кооперативи тієї чи іншої сфери діяльності беруть участь у тендерах для отримання великих контрактів; значну роль відіграє агітація та кооперативна реклама, яка підтримує формування соціального капіталу, довіри та співпраці. На рівні республіки ухвалили низку важливих законодавчих положень, відповідно до яких на кооперативи розповсюджувався спеціальний податковий режим для заохочення самокапіталізації економічних результатів їхньої діяльності, через створення концепції “неподільних резервів” на благо майбутніх поколінь членів і громади загалом⁷.

Все наведене вище викликає велику надію на те, що і для нашої країни можливе економічне відродження при зверненні до позитивного досвіду інших країн у справі розвитку та підтримки вітчизняних кооперативів і кооперативного руху.

⁵ Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions on the promotion of co-operative societies in Europe <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0018>> (accessed: 01.07.2023).

⁶ International Day of Cooperatives 2022: Cooperatives Build a Better World: UN Department of Economic and Social Affairs. Social Inclusion (UN, Department of Economic and Social Affairs Social Inclusion, 23.05.2022) <<https://www.un.org/development/desa/dspd/2022/05/coopsday-3>> (accessed: 01.07.2023).

⁷ John Logue, ‘Economics, Cooperation, and Employee Ownership: The Emilia Romagna model – in more detail’ (05.01.2006) <<https://base.socioeco.org/docs/article-logue.pdf>> (accessed: 01.07.2023).

На цей час економіка України перебуває не тільки під впливом загрози настання світової фінансової кризи, а головне під впливом широкомасштабних воєнних дій агресора на території України. За даними Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ), вплив російської агресії має вельми руйнівні наслідки для нашої країни, зокрема, до них відносяться: бюджетний дефіцит, скорочення внутрішнього валового продукту (далі – ВВП), логістичні проблеми, людські втрати та масова міграція населення – майже п'ята частини населення залишила Україну, інша частина – стала внутрішніми переселенцями, суттєве погіршення ситуації спостерігається на ринку праці – рівень безробіття зріс до 40 %, значно знизилася реальна заробітна плата, відбувається падіння купівельної спроможності населення⁸.

Очільник СООР Україна на засіданні Генеральній Асамблеї Міжнародного кооперативного альянсу зазначив, що через війну значних втрат зазнала, зокрема, українська кооперація.

В одинадцяти регіонах країни кооперативні об'єкти суттєво зруйновані або взагалі знищені. <...> Сотні кооперативів втратили своє майно, тисячі їхніх членів – роботу, житло, власність. Те, що створювалось кількома поколіннями кооператорів протягом десятиліть, було за лічені хвилини знищено російськими бомбами та ракетами <...> нині ще не можливо точно оцінити масштаб шкоди, яку спричинить війна кооперативному сектору України, адже вона ще не закінчилась, а частина пошкоджених та зруйнованих об'єктів знаходиться в зоні бойових дій та на тимчасово окупованій території, куди поки немає доступу⁹.

У цей час розвиток кооперативного руху та його всебічна підтримка має розглядатись як стратегічний напрям соціально-економічного розвитку нашої країни, як з огляду на наведене вище, так і на вагомий внесок кооперативів в економіку кожної конкретної країни та всього світу: їх значущої ролі у створення робочих місць, подоланні зубожіння значної частини населення, розвитку територій, у межах яких функціонують кооперативи, тощо. Забезпечуючи ефективні рішення для задоволення життєво важливих економічних і соціальних потреб, особливо за відсутності громадської чи приватної ініціативи, кооперативи можуть створювати робочі місця та заохочувати їх стійке зростання, не шукаючи чистого прибутку для розподілу між членами кооперативу.

⁸ Скорочення ВВП та безпрецедентний дефіцит бюджету: у МВФ оцінили наслідки війни для економіки України (*Слово і Діло*, 20.10.2022) <<https://www.slovoidilo.ua/2022/10/20/novyna/ekonomika/skorochnnyya-vvp-ta-bezprecedentnyj-deficyt-byudzhetu-mvf-oczinyly-naslidky-vijny-ekonomiky-ukrayiny>> (дата звернення: 01.07.2023).

⁹ Галина Ермоленко, 'Очільник СООР Україна закликав кооперативи світу до подальшої підтримки нашої країни' (29.06.2022) <<https://lemonade.style/ochilnik-coop-ukraina-zaklikav-kooperativi-svitu-dopodalshoi-pidtrimki-nashoi-kraini>> (дата звернення: 01.07.2023).

Сьогодні слід звернути особливу увагу на важливість потенціалу кооперативних ініціатив для сприяння збалансованому розвитку економіки та суспільства України в її новому статусі – статусі кандидата на членство в ЄС, у руслі її євроінтеграційних прагнень. Зокрема, і з тієї причини, що навіть у довоєнні часи інтенсивність створення кооперативів, кількість успішно працюючих кооперативів та стан кооперативного руху у нашій країні було вкрай недостатніми.

До основних причин, що обумовили наведену вище ситуацію, можна віднести те, що:

1. Кооперативний рух у нашій країні, як і в інших країнах Європи, в яких панувала адміністративно-командна економіка зіткнулися з особливими проблемами, які досі пов'язані з ототожненням сучасних кооперативних форм господарювання з тими уявленнями щодо них, які були нав'язані соціалістичною системою та періодом часів “перебудови”, дискредитацією кооперативів у зв'язку з масовим розповсюдженням псевдокооперативів та як наслідок цього – масове забуття переваг кооперативів і кооперативних ідей.

2. Існують проблеми з відтворенням або недотриманням на національному законодавчому рівні основних характеристик ідентичності кооперативів, а саме:

– *спільних цінностей*, до яких належать: самодопомога, самовідповідальність, демократія, рівність, справедливість і солідарність;

– *етичних цінностей*, таких як: чесність, відкритість, соціальна відповідальність, турбота про інших;

– *міжнародних кооперативних принципів*, а саме: добровільності і відкритості членства, демократичного членського контролю, економічної участі членів, самостійності і незалежності, освіти, навчання та інформації, співробітництва між кооперативами, турбота про громаду.

Цінності та принципи кооперації, викладені в “Заяві про кооперативну ідентичність”, яка прийнята Міжнародним кооперативним альянсом та схвалена резолюцією Організації Об'єднаних Націй і включена до Рекомендації Міжнародної організації праці¹⁰, у Міжнародних кооперативних принципах кредитних спілок¹¹, що були схвалені Всесвітньою радою кредитних спілок, також у інших документах міжнародно-правового характеру.

Такі явища, як відсутність, неповнота або некоректне змістовне унормування в основних законодавчих актах кооперативного законодавства України іманентних характеристик ідентичності кооперативів можна

¹⁰ Co-operative identity, values and principles (*International Co-operative Alliance*) <<https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>> (accessed: 01.07.2023).

¹¹ International Credit Union Operating Principles World Council of Credit Unions, Inc. approved 24 August, 1984 by WOCCU Membership Council <<https://www.woccu.org/about/internationaloperatingprinciples>> (accessed: 01.07.2023).

спостерігати при зверненні до аналізу змісту його положень, що регламентують правове становище кооперативних організацій: Закону України “Про кооперацію”¹², Господарського кодексу України¹³, Закону України “Про кредитні спілки”¹⁴, Закону України “Про споживчу кооперацію”¹⁵, Закону України “Про сільськогосподарську кооперацію”¹⁶, останній закон, виходячи зі змісту його нормативних приписів, регламентує, зокрема, правове становище таких організацій, які навряд чи можна віднести до кооперативів.

Неповне або некоректне відтворення кооперативної ідеології та цінностей, фундаментальних міжнародних кооперативних принципів у національному законодавстві

спотворює природу кооперативів, загрожує їх переродженням, створює про них хибне уявлення, а головне – веде до втрати ними ідентичності та появи організацій, які не маючи стосунку до кооперативної форми господарювання, носять назву кооперативу, що, зі свого боку, дискредитує кооперативи та кооперативну ідею¹⁷.

Висновки. Дослідження ролі кооперативного руху та кооперативів у воєнний і післявоєнний періоди дає змогу дійти висновку, що нині у нашій країні наявне вкрай недостатнє правове регулювання кооперативів та їх правова й організаційна підтримка, що перешкоджає їм виконати свою місію у відродженні та розбудові економіки України, покращенні соціально-економічного становища її громадян. З огляду на наведене, до основних правових та організаційних напрямів зростання кооперативного руху в нашій країні, відновлення та підвищення ролі кооперативів у економічному та соціальному розвитку країни слід віднести:

1. Концептуальне оновлення національного кооперативного законодавства, в основу якого має бути покладено запровадження норм, що відтворюють основні характеристики ідентичності кооперативів, яким мають відповідати всі його положення, які визначають правове становище кооперативів, членів кооперативу та кооперативних об'єднань.

2. Запровадження правових та інших форм стимулювання відродження в Україні масового кооперативного руху в усіх сферах діяльності

¹² Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. № 1087-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15#Text>> (дата звернення: 01.07.2023).

¹³ Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 436-IV <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>> (дата звернення: 01.07.2023).

¹⁴ Про кредитні спілки: Закон України від 20 грудня 2001 р. № 2908-III <<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2908-14#Text>> (дата звернення: 01.07.2023).

¹⁵ Про споживчу кооперацію: Закон України від 10 квітня 1992 р. № 2265-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-12#Text>> (дата звернення: 01.07.2023).

¹⁶ Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 27 липня 2020 р. № 819-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20>> (дата звернення: 01.07.2023).

¹⁷ В Радзивілюк, ‘Ідентичність українських кооперативів у світлі кооперативних принципів’ (2018) 6 Право України 54.

кооперації для впровадження ефективних можливостей щодо залучення громадян до участі в кооперативному русі через застосування таких державних засобів і механізмів регулювання господарської діяльності кооперативних організацій, як: встановлення податкових та інших фінансових пільг, введення спеціальних положень щодо закупівель, сприяння кооперативам в отриманні доступу до ринків та інституційного фінансування, надання субсидій, грантів, цільових інновацій тощо. При унормуванні та застосуванні таких засобів регулювання стосовно кооперативних організацій обов'язково треба враховувати особливості їх правової природи, що ґрунтується на кооперативній ідентичності.

3. Створення відповідних органів, які будуть діяти на держаному та територіальному рівнях з метою вироблення і впровадження стратегії сприяння розвитку кооперативів, надання всебічної підтримки кооперативному руху та впровадженню кооперативних ідей та актуальної кооперативної практики.

4. Введення на рівні нормативно-правових актів визначення *функціональних обов'язків* органів державної влади, органів місцевого самоврядування; заохотити запровадження названих положень Всеукраїнською центральною спілкою споживчих товариств, Об'єднаною кредитною спілкою Національної асоціації кредитних спілок України іншими кооперативними об'єднаннями, Всеукраїнською громадською організацією "Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України", Федерацію профспілок України, іншими профспілковими об'єднаннями та іншими визначеними громадськими організаціями, до яких мають входити: володіння знаннями про роль і потенціал кооперативної форми господарювання у нашій країні у воєнний та післявоєнний час, проведення широкомасштабних заходів, спрямованих на залучення до кооперативного руху всіх верств населення, які вимагають відновлення або покращення їх соціально-економічного стану. До таких заходів можуть бути віднесені: розгорнуте та постійне інформування населення через засоби масової інформації, зокрема періодичні видання, радіо, популярні месенджери; запровадження відповідних дисциплін у навчальних закладах середньої та вищої освіти, а також спеціальних університетських курсів для кооператорів та майбутніх кооператорів, проведення окремих лекцій (уроків); створення спеціальних програм для навчання менеджменту кооперативів; проведення публічних конференцій, розробку спеціальної агітаційної та пояснювальної літератури тощо.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Babenko S ta inshi, *Osnovy kooperatsiyi: navchalniy posibnyk* (Znannia 2004) (in Ukrainian).

Journal articles

2. Logue J, 'Economics, Cooperation, and Employee Ownership: The Emilia Romagna model – in more detail' (05.01.2006) <<https://base.socioeco.org/docs/article-logue.pdf>> (accessed: 01.07.2023) (in English).
3. Radzyvilyuk V, 'Identychnist ukrainskykh kooperatyviv u svitli kooperatyvnykh pryntsypiv' (2018) 6 Pravo Ukrayiny 54 (in Ukrainian).

Newspaper articles

4. Ermolenko H, 'Ochilnyk COOP Ukraina zaklykav kooperatyvy svitu do podalshoi pidtrymky nashoi krainy' (29.06.2022) <<https://lemonade.style/ochilnik-coop-ukraina-zaklykav-kooperativi-svitu-do-podalshoi-pidtrimki-nashoi-kraini>> (accessed: 01.07.2023) (in Ukrainian).
5. Skorochennia VVP ta bezpretsedentnyi defitsyt biudzhetu: u MVF otsinyly naslidky viiny dlia ekonomiky Ukrainy (*Slovo i Dilo*, 20.10.2022) <<https://www.slovoidilo.ua/2022/10/20/novyna/ekonomika/skorochennya-vvp-ta-bezprecedentnyj-deficyt-byudzhetu-mvf-oczinyly-naslidky-viiny-ekonomiky-ukrayiny>> (accessed: 01.07.2023) (in Ukrainian).

Websites

6. Co-operative identity, values and principles (*International Co-operative Alliance*) <<https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>> (accessed: 01.07.2023) (in English).
7. Cooperatives (*European Commission. Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. European Cooperative Society*) <https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/proximity-and-social-economy/social-economy-eu/cooperatives_en> (accessed: 01.07.2023) (in English).
8. Facts and figures (*International Cooperative Alliance*) <<https://www.ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures>> (accessed: 01.07.2023) (in English).
9. International Credit Union Operating Principles World Council of Credit Unions, Inc. approved 24 August, 1984 by WOCCU Membership Council <<https://www.woccu.org/about/internationaloperatingprinciples>> (accessed: 01.07.2023) (in English).
10. International Day of Cooperatives 2022: Cooperatives Build a Better World: UN Department of Economic and Social Affairs. Social Inclusion (*UN, Department of Economic and Social Affairs Social Inclusion*, 23.05.2022) <<https://www.un.org/development/desa/dspd/2022/05/coopsday-3>> (accessed: 01.07.2023) (in English).
11. Mapping: key figures national report: United Kingdom (*ICA-EU Partnership*, 2021) <<https://coops4dev.coop/sites/default/files/2021-04/UK%20Key%20Figures%20Report.pdf>> (accessed: 01.07.2023) (in English).

Valeriia Radzyviliuk

THE ROLE OF THE COOPERATIVE MOVEMENT
AND COOPERATIVES
IN THE WAR AND POST-WAR PERIODS

ABSTRACT. The devastating impact of the war on Ukraine is manifested in all spheres of social and economic life. Today's challenges are met by the development of the domestic cooperative movement and its comprehensive support, which should become a strategic vector for the revival and development of Ukraine's economy and the improvement of the social and economic situation of its citizens.

The relevance of this issue is also due not only to the urgent need to find and determine directions for the recovery of Ukraine's economy, but also to its transition in the direction of global economic development and the desire of our country to become a full member of the European Community, in which cooperatives are an important component of national economies.

The purpose of the article is to analyze the factors that determined the significance and value of the cooperative movement and cooperatives as unique organizational and legal forms of conducting economic activity and those defects of the cooperative legislation of Ukraine that prevent domestic cooperatives from taking their proper place in the social and economic life of our country, as well as setting out their own a vision regarding directions for improving the legislation in the specified aspect, which will contribute to overcoming the problems existing in it and the implementation of its norms in practice.

In the article, the author identified the main directions of legal and organizational development of the cooperative movement in our country, restoration and improvement of the role of cooperatives in the economic and social development of the country in the war and post-war periods. Within the scope of the researched issues, separate proposals regarding the improvement of the cooperative legislation of Ukraine were formulated.

The author researched: features of the cooperative form of economy, specific grounds for the emergence of the cooperative movement and cooperatives in their modern form, as organizations whose main goals are to improve the lives of the population of a particular country and to get the latter out of a crisis situation; it has been proven that cooperatives occupy an important place both in the most developed economies and in competitive markets, including EU member states, and in the economic life of developing countries in all spheres of socio-economic life.

In the conclusions based on the results of the conducted research, the main directions of restoring and increasing the role of cooperatives in the economic and social development of Ukraine, the development of the cooperative movement, which include, in particular, the conceptual renewal of national cooperative legislation, which should be based on the introduction of norms that clearly define the main characteristics of the identity of cooperatives established at the international level; normalization of directions and forms of participation of state bodies, local self-government bodies, public organizations and other organizations in the support and development of the cooperative movement; consolidation at the legislative level of the means of state regulation of the economic activity of cooperatives aimed at their development and support

KEYWORDS: cooperatives; cooperative movement; war and post-war periods; identity of cooperatives; cooperative legislation.